

ordenen, dessuten var han ridder av den tyske Kroneorden og den danske Dannebrogorden.

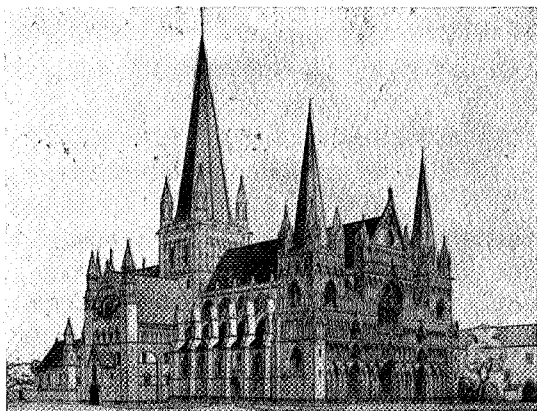
Den 13. september 1906 døde den gamle mester, i en alder av 74 år, efter bare et døgn sykkelighet, og den 20. samme måned blev han gravlagt på nordsiden av Domkirken, like utenfor Mariakapellet.

Man har sjelden sett maken til deltagelse, da det var ca. 10,000 mennesker tilstede.

I forbindelse med 50-årsjubileet for påbegynnelsen av Domkirkens restaurering blev det i 1919 avsløret en minnetavle over arkitekt Christie, som er opsatt på vestveggen i søndre tverskib. Tavlen har følgende inskripsjon:

Sten blev sat til minde om
Arkitekt

EILERT CHRISTIAN BRODTKORB CHRISTIE.
I aarene 1872—1906 reiste han dette hus av forfald.
Anno Domini MCMXIX.

Christies etterlatte utkast av 1906
til restaurering av vestfronten.

KATEDRALSKOLEN

Næst efter katedralkirken kommer Katedralskolen som Trondhjems største kulturminne. Denne skole er Norges eldste latinskole, og historien mener at den blev opprettet allerede i slutten av det 12. århundre av erkebiskop John Byrgesson eller av hans ettermann Eystein, som selv stod på høide av sin tids dannelse.

Rektor A. E. Erichsen skriver om Trondhjems latinskole:

«Den første gang skolen i Nidaros uttrykkelig nævnes, er i aaret 1217. Kong Inge Baardsson satte den unge Haakon Haakonsson tillike med sin søn Guttorm i skolen. Da Inge var død i dette nævnte år, gik 12 dertil opnævnte mænd til skolen oppe ved Kristkirken, hvor Haakon da befandt sig med bud om at Birkebeinerne ventet paa ham for at kaare ham til Norges konge. Haakon var da 13 og Guttorm 11 aar gammel. De hadde rimeligvis gaat i skolen i 3 aar».

Trondhjems katedralskole.

Disse ord forteller oss at Trondhjems katedralskole virkelig har hatt en av Haraldættens edleste sagakonger blandt sine elever, og dette må da være skolens stolteste blad.

Disse ord forteller oss at Trondhjems katedralskole virkelig har hatt en av Haraldættens edleste sagakonger blandt sine elever, og dette må da være skolens stolteste blad.

Skolen blev oprinnelig opprettet for å utdanne unge disipler til prester, og var underlagt domkapitlets administrasjon og varetekt. Skolens utgifter var iallfall delvis dekket av jordgods som var utlagt til dens drift og underhold. Av erkebiskop Aslak Bolt's jordbok sees at en hel del gårder var tillagt latinskolen; av disse var 7 i Gauldalen, 4 i Leksviken samt gårdene Rykke i Skatval og Buseter på Frosta.

Vi skal ikke innlate oss på å gjennomgå katedralskolens lange saga, men kun stifte litt bekjentskap med endel av skolens store menn som spesielt i det 18de århundre hadde en meget stor innflydelse på byens kulturelle utvikling.

Når Trondhjem fikk sitt videnskapsselskap 100 år før Oslo fikk et lignende selskap, kom det av at de kulturelle forhold stod høiere i Trondhjem i det 18de århundre enn i noen annen by i landet.

Trondhjems realskole, som blev opprettet i slutten av det 18de århundre, er også en institusjon som gir et klart bilde på de store forhold som hersket i byen i denne tid, da skolen er den første realskole som blev opprettet i Skandinavi.

Trondhjems katedralskoles ledende menn hadde sin store andel

i denne høikultur som satte sitt eget preg på Trondhjem i det 18de århundre.

Anders Ivarsson Borch.

I 1693 tiltrådte magister Anders Ivarsson Borch som rektor ved katedralskolen og med ham begynte innledningen til det kulturnivå, som skulde bli det herskende i Trondhjem i lange tider.

Borchs biografi forteller at han var den lærdeste filolog og kanskje også den betydeligste lærer i Norge i det 17de århundre. Videre anføres i forbindelse med Norsk anlegg for videnskapene at magister Borch i Trondhjem er den eneste nordmann i denne tid, som har vakt oppmerksomhet hos utlendinger.

Anders Ivarsson var født på gården Gjermundnes i Veø prestegjeld i Romsdalen 1664. Han var på morsiden beslektet med Ludvig Holberg og på farsiden tremenning av Peter Dass. Anders Ivarsson blev student fra Trondhjems latinskole 1681. Reiste til Kjøbenhavn og studerte ved universitetet i årrekker, interesserte sig spesielt for latinsk filologi, hebraisk og botanikk. Kun 18 år gammel henledet han oppmerksomheten på sig for kyndighet i hebraisk sprog. Hans hovedlærer i Kjøbenhavn, Olaus Borch, blev så begeistret over den unge nordmanns flid og fremragende dyktighet at han skjenket ham sitt familienavn, som en ærefull påskjønnelse, og fra denne tid kaller han sig Anders Borch.

Han blev vicerektor ved Trondhjems katedralskole 1687 og rektor 1693. Lykkelig var de elever som fikk nytte godt av denne lærde manns undervisning. Han gav uhyre meget og anstremte sig til det ytterste for å utdanne sine disipler. Han var den første lærer ved skolen som underviste i botanikk. Borch var også inne i medisiner og lægevidenskap, og av den grunn sees at han var tilkalt som sakkyndig ved obduseringen av Griffenfeldts lik.

I rektor Borchs tid blev mange studenter dimittert fra Trondhjems latinskole, som med hensyn til dyktighet gikk i sin store lærers fotspor, og blev til stor nytte for landet, da det i den tid var om å gjøre å skaffe Norge norske embedsmenn og ledende krefter, som kunde forberede jordbunnen til den nye tid som skulde komme i det 19de århundre. — Av rektor Borchs dimitterte studenter blev mange store og anseede menn. Av disse kan nevnes følgende:

Trønderen Hans Whitte nevnes som den der kom sin rektor nærmest og blev den første betydelige pedagogiske forfatter i

Norge. Nils Dorp, biskop i Kristiania, Eilert Hagerup, biskop i Trondhjem, den berømte lærde teolog Peder Hersleb, født i Verdal, innførte konfirmasjonen i den norske kirke, biskop i Kristiania, senere i Kjøbenhavn, Kristian Ramus, biskop på Fyn, professor i matematikk Johan Fredrik Ramus, finnesens apostel Thomas von Westen, forfatteren Markus Volquarts. Peter Wessel Tordenskjold nevnes også som muligens en av Borchs studenter. Men den betydeligste av alle Borchs studenter, både for latinskolen, efterslekten og Trondhjems by, var dog bankier, grosserer Thomas Hammond Albertsen Angell.

Thomas von Westen.

I 1716 møter vi Thomas von Westen som lektor ved Trondhjems latinskole. Han var født i Trondhjem den 13. september 1682, sønn av apoteker von Westen. Blev dimittert av Borch på latinskolen som student 1697, bare vel 14 år gammel. Han begynte å studere ved Kjøbenhavns universitet 1697. For vel bestått prøve fikk han fri kost ved kommunitet. Allerede året etter tok han filosofisk baccalaureat og i 1699, kun 17 år, teologisk attestas. Tok nu en tid tjeneste som huslærer hos sorenskriver Søren Dass på Helgeland, og i Nordland fikk han gjort det første nærmere bekjentskap med lappene, hvis oppdragelse i kultur og kristendom skulde bli hans livsoppgave. I 1709 blev Thomas von Westen, efter å ha gjennomgått mange gjenvordigheter, sogneprest i Borchs hjemsted Veø i Romsdalen. Sine plikter som sogneprest utfylte han med stor nidkjærhet og opofrelse.

Efter initiativ av Thomas von Westen og hans venner blev det i 1715 ifølge kongelig reskript besluttet at regjeringen skulde sette igang en omfattende misjonsvirksomhet i Nordland og Finnmark. I den anledning blev det opprettet et seminarium ved Trondhjems latinskole, hvis oppgave skulde være å utdanne unge menn til lærere og misjonærer blandt lappene. Til leder for dette seminarium utnevntes Thomas von Westen, som samtidig blev lektor i latinskolen med utstrakt myndighet. Von Westen påbegynte sin store gjerning i 1716, og allerede samme år foretok han en lang reise til Finnmark og utfoldet en forbausende virksomhet. Så vidt mulig søkte han å trede i personlige forhold til og omvende hver enkelt lapp. Mange gledelige erfaringer gjorde han, og det sees av hans rapporter til misjonskollegiet at han var meget begeistret i sin gjerning. I en av sine innberetninger skriver han:

Thomas von Westen.

«I maatte dø av glæde dersom I vidste selv, hvor mange sjæle I har reddet, hvor mange præster opvakt, hvor mange hjerter I har aapnet».

Under vanskelige forhold kjempet Thomas von Westen i 11 år for sin store sak. Han var tilbuddt det fete embede som biskop i Kristiansand S., men avslo tilbudet. Han ofret formue, helbred og familielykke for å opreise de dypt nedsunkne lappfolk i det høie nord. I sine siste levedager led han både nød og savn, for han hadde ofret alt for lappene. Thomas von Westen hadde få venner i Trondhjem, men han hadde en

formuende venn, som støttet ham i hans vanskeligste dager, og det var kjøbmann og borgermester Hans Hagerup. Hos ham fikk han bo gratis på gården Belbuan i Strinda. Det marmorrelief som fremdeles står over inngangsdøren på Hans Hagerups gård (Kjøpmannsgaten 34), er et minne om de felles interesser som disse to menn hadde.

Den 9. april 1727 døde finnenes apostel Thomas von Westen, kun 45 år gammel. Han var en av katedralskolens store menn, hvis oppgave det var å skape lys og kultur i Norges nordligste landsdel. Han blev begravet i Domkirken i all stillhet, og det blev ikke holdt noen tale ved hans bære. Hvis man vil ofre den møie å smyge sig frem gjennom Domkirkens kjeller til krypten under høikoret, så finner man hans grav og på murveggen utenfor denne står hans navn innrisset.

På 200-årsdagen for Thomas von Westens død, den 9. april 1927, blev det efter foranstaltning av en i vår tid meget interessert finnemisjonsvenn, sogneprest Horneman, avsløret en minnetavle over von Westen i Domkirkens tverrskib.

Magister Benjamin Dass.

Magister Benjamin D a s s tiltrådte som rektor ved Trondhjems latinskeole i 1735. Hans sagaskriver sier at Dass var den dyktigste skolemann som katedralskolen hadde før det 19de århundre.

Benjamin Dass var født den 15. august 1706 i Herøy, Nordland,

hvor hans far, Jakob Benjaminsen, en brorsønn av presten og dikteren Peter Dass, levet som bonde på gården Skar. Moren var forfatteren Markus Volquarts søster. I 1719 opholdt Thomas von Westen sig på Herøy. Han tok Benjamin med sig til Trondhjem og satte ham i latinskeolen. Herfra blev han dimittert som student i 1726. Samme år begynte Dass å studere ved Københavns universitet. Hans studium omfattet klassisk filologi, filosofi og teologi samt norsk og dansk historie. Dass var også en stor forsker og nedla et banebrytende arbeide med

å samle verdifulle materialer til dansketidens norske historie. Allerede som student begynte han å legge grunnvollen til sitt store bibliotek. Benjamin Dass opholdt sig i København i 9 år og benyttet hele tiden til studium og forskninger. Han opnådde anseelse som en av sin tids lærdeste nordmenn.

Benjamin Dass var rektor ved Trondhjems latinskeole i 16 år og i hans tid utgikk et stort antall studenter, som blev fremragende menn i fedrelandets tjeneste. Blandt disse var også hans eftermann i embedet, den bekjente videnskapsmann Gerhard Schøning. Benjamin Dass' lange virksomhet i Trondhjem hadde en særdeles stor betydning, både for byens og landets kulturelle utvikling i det 18de århundre.

Gerhard Schøning.

Benjamin Dass hadde, som foran nevnt selv utdannet sin eftermann, Gerhard Schøning, og overløt rektorplassen i gode hender.

Gerhard Schøning var født den 3. mai 1722 på gården Skotnes i Buksnes prestegjeld. Hans far var handelsmann, moren, Martha Ursin, prestedatter. Gerhard blev i 1739 optatt i Trondhjems latinskeole og i 1742 blev han dimittert som student. Han begynte samme år å studere ved Københavns universitet, hvor han opholdt sig i 9 år. Schøning studerte sprog og særlig oldnorsk, men hans hovedstudium var dog historie. Han begynte sin forfatterbane i 1750 med et skrift om brylluper i norden i gamle dager, og året

Magister Benjamin Dass.

Biskop Gunnerus.

etter utkom hans betydelige avhandling: «Forsøg til de nordiske landes særdeles Norges gamle geografi», som vesentlig omhandlet Finnmark.

I sine første rektordager hadde Schøning mange vanskeligheter å kjempe med, da han ikke var velsett av den mektige biskop Nannestad, men i 1758 kom dr. Johan Ernst Gunnerus til Trondhjem som biskop, og i ham fikk Schøning en kjær venn og medarbeider. Schøning blev forresten ikke berømt som rektor, men som historiker og vitenskapsmann. Ved biskop Gunnerus' tiltredelse på Trondhjems bispestol begynte inn-

ledningen til den utvikling som skulde gjøre Trondhjem til midtpunktet i Norge for norsk åndsliv og vitenskap.

Gerhard Schøning var en lidenskapelig forsker og interesserte sig spesielt for å komme tilbunns i Norges saga. Han blev derfor av sine kamerater kalt »fedrelandsmannen». Denne patriotisme vedblev å skinne igjennem i alle Schønings vitenskapelige arbeider. I denne henseende stemte Gunnerus og Schøning ganske overens og med disse to menn tok den særegne norske vitenskapelighet sin begynnelse.

Mange store menn blev dimittert fra Trondhjems latinskole i de 14 år Schøning var rektor. Den mest berømte av hans disipler var den store fedrelandsvenn dikteren og biskopen Johan Nordahl Brun.

Det sees av Schønings skrifter at han beklaget sig dypt over at hans fedreland lå så tilbake på det kulturelle område, og i den anledning skriver han bl. a. følgende:

«Vort land er underkastet den haarde skjebne fremfor andre polerte lande i Europa, at det intet eget akademi har, få private bogsamlinger som er av nogen synderlig betydenhed, og slet ingen offentlige boglader, ingen forlæggere av bøger, faa eller ingen opmuntringer og eksempler og følgelig faa, som efter saadanne omstændigheder enten vil eller er istand til at gjøre noget enten i det ene eller det andet».

Det kan leses mellom linjene i dette skrift at det var et inderlig

ønske hos Gerhard Schøning å få gjort noe, som kunde forbedre åndslivets forhold i Norge, og takket være de forberedelser som blev gjort av ham selv og hans tidligere kolleger ved latinskolen, var kulturnivået kommet så langt i Trondhjem i midten av det 18de århundre, at byen blev sete for det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.

I 1762 utgav Gerhard Schøning sitt store historiske verk om Trondhjems Domkirke som blev en dyrebart skatt både for land og folk. I 1765 blev Schøning professor i historie og latin ved Sorø akademi i Danmark. I 1773 fikk Schøning et større statsbidrag til å foreta en reise gjennom Norge for å samle hvad der kunde finnes til norsk historie og bese de historisk merkvverdige steder. I to år drev Schøning på med historisk forskning i Norge, og han har efterlatt sig store bidrag til landets historie. De to første bind av hans reiseiakttagelser blev trykt i 1778—1782. Hans reisestudier i Trøndelagens bygder blev trykt i to bind og utgitt av overlærer K. Rygh i 1910 i forbindelse med Vitenskapselskapets 150 års jubileum.

Rektor Gerhard Schøning.

I 1775 døde Benjamin Dass i Kjøbenhavn. Han testamenterte en stor del av sin bogsamling og samlede forskninger til Schøning på betingelse av at samlingene overlotes som gave til vitenskapselskapet i Trondhjem. Kun 3 år senere døde også Schøning, og han skjenket hele sitt bibliotek (Dass' iberegnet) ca. 12,000 bind til det Kongelige Norske Videnskabernes Selskab i Trondhjem, og denne bogsamling blev grunnlaget til selskapets store bibliotek. — Disse to store rektorers livsopgaver var fullbragt efter at deres bøker og samlinger var kommet innenfor vitenskapselskapets murer.

Katedralskolens bygning i Munkegaten er et av de skjønneste byggverk som Norge eier fra det 18de århundre. Gården blev bygget av arkitekt Harsdorf 1786—87, og blev innviet på kongens

fødselsdag den 29. januar 1787. I denne bygning fikk videnskaperens selskap også sine lokaler. Hele gårdens kostende med bygninger, inventar og tomter, blev betalt av Thomas Angells stiftelser.

TRONDHJEMS KRIGSHISTORIE

Gjennem det 16de århundre arbeidet de svenske og danske innflydelser på å holde hinannen stangen i Norge, men tilslutt blev Danmark den seirende part i denne tvekamp. Sverige oppga allikevel ikke håpet om å få politisk innflydelse i Norge, da Gustav Wasa regnet med at misnøien vilde bli så stor i landet efter Kristian den III.s politikk og fremferd ved reformasjonens innførelse, at det kunde være håp om at nordmennene vilde gjøre tilnærmelser til Sverige. Imens var Norge uten førere og forøvrig hensunket i en slappelsesperiode uten spor av politiske interesser. Dog fantes det noen røster i Trøndelag, som heldet til den svenske retning, men intet blev gjort.

Forholdet mellem svenskekongen og danekongen vedblev å være spent på grunn av interessene i Norge, men i Kristian den III.s og Gustav Wasas tid gled det over uten krig. Efter at Erik XIV og Fredrik II var kommet på sine respektive troner, blev forholdene ytterligere tilspisset og uenigheten om de tre kroner, kongenes våbenskjold, skapte syvårskrigen, som tok sin begynnelse i slutningen av 1563.

Trondhjem var uten forsvar den gang, det fantes hverken våben eller soldater, og derfor måtte trønderne døie meget ondt. — I begynnelsen av 1564 rykket den svenske hærfører, franskmannen Claude Collart (Claudius Gallus) inn i Jemtland og erobret allerede i februar måned hele dette len. Samme måned gikk han over fjellet ved Sul og kom ned i Verdalen, hvorefter han rykket frem til Steinvikholmen, som var trøndernes eneste faste forsvarspunkt. Allerede 1ste mars overgav kommandanten, Evert Bildt denne festning, og svenskene var dermed herre over Trondhjems by og det hele len.

Claude Collart sendte videre tropper til Sunnmøre og nordover til Helgeland, og over alt blev den svenske konge, Erik XIV, anerkjent som konge. På Danmark og Norges konge, Fredrik II, syntes ingen lengere å tenke. Den svenske hærfører og hans

soldater fikk uhindret skjende, plyndre og brenne både på by og på land. Klosterbygningene på Bakke og Elgeseter blev nedbrent, og i Trondhjems by levete Claudius og de svenske knekter høit på borgernes bekostning. De brukte som bekjent selveste Domkirken til stall for sine kavalerihester.

Det så mørkt ut for trønderne den gang, men heldigvis hadde byen en åpen åre — Trondhjemsfjorden —, og ad denne vei kom undsetningen. I begynnelsen av mai måned sendte befalingsmannen på Bergenhus, Erik Rosenkrans, fire skib med krigsfolk til Trondhjem for å jage Claudius ut av byen. Flåtens admiral het Erik Munk og hans chefsskib het «Duen». De Bregenusiske skib kom utenfor Trondhjemsfjorden 2. mai (1564). Her møtte de en svensk skjærgårdsflåte på seks jekter som var bestemt for Bergens erobring. Denne blev fullstendig tilintetgjort, og de fleste ombordværende tyske og svenske krigsmenn druknet. Dagen efter lå Erik Munk utenfor Trondhjem, hvorfra Claudius straks flyktet til Steinvikholmen.

Trondhjems borgere og lenets bønder hadde fått nok av hans herredømme og ilte med å vende tilbake til Norges krone. Bønderne hjalp selv til med å opsøke og fange de svenske avdelinger som var spredt rundt omkring i Trøndelag. En meget virksom svensk partigjenger ved navn Mats Dalkarl var i disse dager kommet helt til Garli i Soknedal med et følge på 60 mann. Her blev han den 7. mai overfalt og skutt av trønderske bønder, som fanget eller slo ihjel samtlige hans ledsagere. Derpå blev Steinvikholmen beleiret, og den 22. mai måtte Claudius og hans folk overgi sig på nåde og unåde. Faren for Trøndelag var for denne gang over. — I desember 1564 og i mars 1565 kom imidlertid svenskene tilbake og viste sig utenfor Steinvikholmen, men retirerte snart. I de følgende krigsår var det i Trøndelag forholdsvis rolig, hvorimot Jemtland og Herjedalen foreløbig for en rekke av år blev svenskenes vold, like til fredsslutningen i 1570.

Kalmarkrigen.

Ved Kalmarkrigens utbrudd var der gjort en del forberedelser til Trondhjems forsvar. Det blev således reist skansekurver på Kalvskinnet, ved Domkirken mot Baklandet blev det bygget et blokkhus og endelig var der bygget en skanse på det smaleste eid mellem Nidelven og fjorden. Men Trondhjem blev forskånet for angrep av svenske tropper under denne krig.